

İSLAM DÜNYASININ EN BÜYÜK TARİHİ-ANIT MEZARLIĞININ (SELÇUKLU MEZARLIĞI) KÜLTÜR VE İNANÇ TURİZMİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Sağbetullah MERİÇ*

Yrd. Doç. Dr. Öznur BOZKURT**

Özet

Kültür ve inanç turizmi, turizm aktivitelerinin ilk başladığı tarihlerden günümüze dek, ön planda yer alan turizm çeşitleridir. Kültür ve inanç turizmi kapsamında hazırlanan bu çalışma, Türkiye sınırları içerisinde Bitlis ilinin Ahlat ilçesinde yer alan Selçuklu Mezarlığı'nın turizm potansiyelini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için 2012-2015 yılları arasında kültür ve inanç turizmi açısından Selçuklu Mezarlığında alan araştırması ve gözlemler yapılmıştır. Alan araştırması kapsamında mezarlıkta incelemeler yapılmış. Toplanan bilgiler SWOT/GZFT analiz yöntemine göre değerlendirilmiştir. Bu çalışma neticesinde Selçuklu Mezarlığının kültür ve inanç turizmi açısından önemli bir turizm potansiyeline sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak tanıtım ve turizm aktiviteleri konusunda eksiklikler olduğu görülmüştür. Mezarlığın sahip olduğu turizm potansiyelinin gerekli ölçüde değerlendirilmediği sonucuna varılmıştır. Değerlendirmeler ışığında sonuç kısmında yapılabilirlik açısından uygun öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Selçuklu Mezarlığı, Kültür Turizmi, İnanç Turizmi, Ahlat.

ASSESSMENT OF THE LARGEST HISTORICAL CEMETERY OF THE ISLAMIC WORLD (i.e. SELJUK CEMETERY) IN TERMS OF CULTURAL AND RELIGIOUS TOURISM

Abstract

Cultural and Religious Tourism are important types of tourism since the start of the tourism industry and till now. This study was done in the scope of Cultural and Religious Tourism, and taken place in Ahlat district of Bitlis province in the Republic of Turkey which aims to evaluate the potential of tourism in the Seljuk Cemetery. To reach this goal in terms of cultural and religious tourism, research and observations have been made between 2012-2015 for the Seljuk Cemetery. Within the scope of the field research, investigations were carried out there. The information was collected and evaluated according to

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, smeric@yyu.edu.tr

** Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik, oznurbozkurt@duzce.edu.tr

SWOT/GZFT analysing techniques. As a result of this study, it was found that the Seljuk Cemetery has a great potential in terms of cultural and religious tourism. However, there is a lack of promotion and tourism activities for the cemetery. Therefore, the cemetery is not used up to its real tourism potential. In the conclusion section, appropriate suggestions are presented in terms of the feasibility of the use of the cemetery.

Keywords: Selçuklu Cemetery, Culturel Tourism, Religious Tourism, Ahlat

Giriş

Turizm, çeşitliliği ve sağladığı kazançla son yıllarda dikkat çeken bir kavramdır. Kesin ve tek bir tanımı olmayan turizm, her insanda değişik derecelerde bulunan, kaçma ve uzaklaşma isteğinden doğan, psikolojik kaynaklı yer değiştirme faaliyetidir (Şahiner, 2012). Turizm, insanların sürekli ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında, yerleşmemek ve ekonomik anlamda gelir elde etmemek şartıyla, dinlenme, eğlenme, merak, spor, sağlık, kültür, deneyim kazanma, kongre ve seminerlere katılma, dini ibadetlerini yerine getirme gibi kişisel nedenlerle, kişisel ya da toplu olarak yaptıkları seyahatlerdir (Özgüç, 2003: 15). Turizm, bize dünyanın gerçekliği içinde varlıkların merkezine seyahat etmeyi sağlar. Turizm, simgesel olarak bize gerçeği tanıtmayı amaçlayan mekanlara yönelişi ifade etmektedir (Amirou, 2000).

Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddî ve manevî değerlerden oluşan bir bütündür. Bilim insanları, kültürün toplumda mevcut her tür bilgi, ilgi, alışkanlık, değer yargıları, genel tutumlar, görüş düşünce ve tüm davranış şekilleriyle bir bütün olduğunu savunmaktadırlar (Meydan vd., 2007). Kültür turizmi, insanların yaşadıkları yer dışındaki kültürleri tanımak, yeni bilgiler edinmek ve kültürel eserleri görmek için yaptıkları seyahatlerdir (Çelik, 2008). Başka bir tanıma göre kültür turizmi; festival, folklor, tiyatro, sergi gibi sanat etkinliklerine katılmak, geçmiş ve yaşayan uygarlıklara ait kültürel değerleri tanımak, tarihi yerleri ve toplumun yaşam tarzlarını görmek amacıyla yapılan gezidir (Tapur, 2009: 474). Kültür turizminin amacı, insanların, eski sanat eserlerini ve tarihi yapıları görmek istemeleri ve yöre halkının kültürünü inceleme arzularıdır (Wang vd., 2006). Kültürel ürünlerin temelini kültürel çekicilikler oluşturur. Ancak kültürel çekiciliği turistik ürün haline getirmek, imaj ve marka yaratmak da oldukça önemlidir. Hangi ürünlerden, ne şekilde yararlanılarak turizm amaçlı kullanılabileceğinin

saptanması gerekir. Yerel coğrafi özelliklerin tümüyle göz ardı edildiği, başka coğrafyaların ürünlerinin pazarlamasına çalışıldığı takdirde, bölge doğasının ve kültürünün erozyona uğradığı, istenen sonucun alınmadığı görülür (Emekli, 2006: 57).

Çeşitli dinlere mensup kişilerin, dini ihtiyaçlarını gerçekleştirmek amacıyla inanç çekim merkezlerine yaptıkları seyahatlerin turizm kavramı içerisinde değerlendirilmesine, inanç turizmi denir (Sargın, 2006: 3). İnanç turizmi, insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında inanç çekim merkezlerine dini inançlarını tatmin etmek maksadıyla yaptıkları ve bu seyahatleri sırasında genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür (Şahiner, 2012). Turizm faaliyetlerinin başlangıcına baktığımızda insanları turizme yönelten sebeplerin başında din gelmektedir. Birçok insan günümüzde de kutsal saydıkları yerleri ziyaret etmek için yer değiştirmektedir. Milattan Önce 3000 yıllarında Sümerler, Eski Mısır'a piramit ve tapınakları görmek için gitmişlerdir (Şahiner, 2012: 8).

Günümüz turizm faaliyetlerine bakıldığında inanç ve kültür turizminin turizm aktivitelerinde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Dünyadaki kıyı turizminin çok ilerlemesi ve insanların artık kıyı turizminin yanında daha çok doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürlerin izlerini yerinde görme, kültürel temaslar, yaşam tarzı, inanç sistemleri, el sanatları, alış-veriş ortamları, eğlence biçimleri ilgi çeker olmuştur. Bu nedenle dünyada tarihi özelliği olan kentler önemli turizm potansiyeli olan yerler haline gelmiştir (Tapur 2009: 474). Kültür turizmi ve inanç turizmi kapsamında kullanılacak turistik ürünlerin gelişimi için, yerel kullanıcıların desteğine ihtiyaç söz konusudur. Bunun yanında kültürel varlıkların değerini düşürmeyecek şekilde kullanımının sağlanması gerekmektedir (McKercher ve Cros, 2002: 201-205).

Türkiye'nin turizm potansiyelinin önceliklerini, sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikler oluşturur. Ancak her geçen gün çeşitlenen ve odak noktaları farklılaşan istekler, yeni cazibe alanlarının oluşumunu zorunlu kılar. Özellikle son yıllarda önem kazanan ve alışlagelmiş isteklerin dışında gelişen alternatif turizm faaliyetlerine potansiyel alanların, yeni isteklere uygun olarak planlanması ve sahip olunan doğal ve kültürel değerlerin daha özel bir seçimle mercek altına alınması gerekir (Sargın, 2006: 2). Farklı mekânlarda farklı kültürlerin ortaya çıkması kültür ile coğrafyayı buluşturan ve turizmi geliştiren noktaların başında gelmektedir. Geleneksel mimari, dinsel motifler,

yerleşme, arazi kullanımı, kılık kıyafet tarzı, el sanatları, yemekler, müzik, güzel sanatlarla ilgili eserler hem kültürel coğrafi görünümün bir parçası hem de turizmin odak noktasıdır (Emekli, 2006: 53).

Türkiye toprakları, müslümanlar için çok önemli bir inanç ve kültür merkezidir. Bu topraklara egemen olan Türk-İslam kültürünün ve altı yüzyıl İslam dininin önderliğini yapmış, bir dünya imparatorluğu olan Osmanlı Devletinin ortaya koyduğu dini eserlerin yanında, manevi kimliği yüceltilmiş “evliya” olarak nitelenen insanlara ait ziyaret yerleri, camiler, yatırırlar, türbeler önemli kültürel varlıklar olarak Anadolu’da karşımıza çıkmaktadır (Sargın, 2006: 2). Mezar taşları Türk kültür mirasının önemli bir parçasıdır. Kültürel miras ise, milletlerin hafızasıdır. Hafızalarını kaybeden milletler, şahsiyetlerini ve geçmişle bağlarını kısaca kimlikleriyle birlikte egemenliklerini yani devlet varlıklarını da kaybederler (Şeyban, 2010: 173).

Tarihi mezarlıklar ve hazireler, buldukları şehirlerin güzel görünümünde pay sahibidir. Mezarlar yalnızca ölünün gömülmesiyle oluşmaz. Mezarlar, bulunduğu kültürel, etnik, dini ve coğrafi ortamın izlerini taşır. Türkler Anadolu’da tarih, sanat ve kültür değeri yüksek olan sayısız mezar anıtları yapmıştır. Bu eserler, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde görülebilmektedir. Mezarlar ve mezar anıtları, içinde buldukları bölgenin dini inanışlarının, sanat ve kültür anlayışı ile coğrafi özelliklerin izlerini taşır (Zeybek, 2001). Bu yüzden kültür ve inanç turizmi kapsamında mezarlık alanları ve mezar taşları önemli birer etkidir. Mezar anıtlarının turizm faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesi ve turistik ürün olarak ele alınması oldukça önem arz etmektedir.

1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Önemi

Araştırmanın temel amacı, Bitlis’in Ahlat ilçesinde yer alan Selçuklu Mezarlığının kültür ve inanç turizmi potansiyelini belirlemek ve bu potansiyeli kullanma durumunu araştırmaktır. Çalışmanın amaçlarından biri de “Dünyanın En Büyük Tarihi-Anıt Mezarlığı” olarak kabul edilen Selçuklu Mezarlığındaki sorunların belirlenmesi ve mezarlığın tanıtımının sağlanmasına katkı sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için, 2012-2015 yılları arasında farklı dönemlerde kültür ve inanç turizmi açısından Selçuklu Mezarlığında alan çalışması, gözlemler ve görüşmeler yapılmıştır. Bu alanda turizm değeri, turistlerin ilgisi, turizm altyapısı (ulaşım, konaklama) ve turistik tanıtım gibi

unsurlar araştırılmıştır. Ayrıca mezarlığın bitişiğinde bulunan müze yetkilileri ve ilçe belediye başkanı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mezarlığın özellikleri yerinde incelenmiş ve fotoğraflar çekilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirilerek SWOT-GZFT analizi yöntemiyle kültür ve inanç turizmi bakımından güçlü ve zayıf yönler ile turizm açısından fırsatlar ve tehditler belirlenmeye çalışılmıştır.

Selçuklu mezarlığının turizm kapsamında değerlendirildiği araştırmalar yok denecek kadar azdır. Ayrıca Selçuklu Mezarlığı hakkında güvenilir bilgi bulma konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu araştırma Selçuklu Mezarlığı hakkında bilgiler verme ve turizme kazandırılması konusunda öneriler sunma açısından önem arz etmektedir.

2. Araştırma Alanı

Selçuklu mezarlığı, Ahlat ilçesinin kuzey batısında, şehir merkezine yaklaşık 3 km mesafedeki geniş bir alan üzerinde yer almaktadır. Bitlis ilinin bir ilçesi olan Ahlat, Van Gölü'nün kuzeybatı kesiminde, Türkiye'nin de Doğu Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Ahlat, Van Gölü'ne kıyısı olan ve gölün kuzey kısmında yer alan bir ilçedir. Yaklaşık 1000 km karelik bir alana sahip olan Ahlat ilçesinin nüfusu merkezde 22 bin, köy ve beldelerle birlikte toplamda 38 bin civarındadır (TUIK, 2015). Ahlat'ın, doğusunda Süphan, kuzeybatısında Bilican, güneybatısında da Nemrut gibi üç önemli volkanik dağ yer almaktadır. Türkiye'de belki de tarihi eserleri açısından eşi benzeri olmayan bir belde konumundaki Ahlat'ın varlığı MÖ. 1500 yılına kadar uzanmaktadır. Ahlat, 1929 yılında Van iline, 1936 yılında ise Bitlis iline bağlı bir ilçe merkezi haline getirilmiştir.

Şehrin en eski sakinleri olan Urartular buraya “Halads” , Ermeniler “Şaleat” , Süryaniler “Kelath” , Araplar “Hil’at” , İranlılar ve Türkler ise “Ahlat” demişlerdir. Ahlat, tarih boyunca birçok kavim ve hanedanlıklar arasında el değiştirmiştir. Bu nedenle bu saha birçok defa yağma edilmiştir. Bununla birlikte yörede günümüze kadar varlığını koruyan çok sayıda tarihi eser mevcuttur (Elmastaş, 2001: 154-155).

3. İslam Dünyasının En Büyük Tarihi-Anıt Mezarlığı (Selçuklu Mezarlığı)

Ahlat ilçesinde bulunan mezarlık, yaklaşık 210 dönümlük alanı ile İslam dünyasının en büyük tarihi ve anıt mezarlığı olarak kabul edilmektedir. Selçuklu Mezarlığı'nda 12.

yüzyıldan 16. yüzyıla kadar çeşitli dönemlere ait 8000 civarında mezar taşı bulunmaktadır. Bu alanda, Selçuklular, Ahlatşahlar, Eyyubiler, İlhanlı ve Osmanlı Devletine ait çeşitli tiplerde mezarlar bulunmaktadır. Mezar taşları, arkeoloji, sanat tarihi, kültür tarihi ve siyasi tarihin önemli kaynakları arasında yer almakta olup, ait oldukları toplumun inançlarını, adetlerini, gelenek ve göreneklerini, sanat anlayışlarını, sosyal ve kültürel yapısını sergilemektedir. Arkeolojik kazılara, 1967 yılında Prof. Dr. Haluk Karamağaralı ve Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı tarafından başlanmıştır ve kazılar günümüzde Prof. Dr. Recai Karahan başkanlığında sürmektedir. Beyhan Karamağaralı'nın yapılan arkeolojik kazılar doğrultusunda yazdığı “Ahlat Mezar Taşları” eseri mezarlıkla ilgili bilgilerin yer aldığı önemli eserdirlerden biridir. Yapılmış arkeolojik çalışmalar ve bu doğrultuda ortaya çıkan kaynaklar aracılığıyla Selçuklu Mezarlığı hakkında aşağıdaki bilgiler verilebilir.

Selçuklulara ait diğer mezarlıklarında bulunduğu ilçede bazı kaynaklarda meydan mezarlığı olarak da geçen Selçuklu Mezarlığı, Anadolu'daki en görkemli mezarlıklardan biridir. Selçuklu mezarlığındaki mezarların yayılma sahası Ahlat'ın geçirdiği değişik devirleri göstermektedir. Mezarlıkta bulunan mezarlar; mezar tipleri, miktarları, tezyin özellikleri ve kitabeleri ile bölgenin kültür ve siyasi tarihi bakımından çok önemli belgelerdir. Bunun yanında mezar taşlarının büyüklüğü, Selçuklu Mezarlığındaki mezar taşlarını Anadolu'daki diğer bütün mezar taşlarından ayıran bir özelliktir. Bu mezar taşlarının arasında 3.52 metre yüksekliği ile tam bir anıt karakterinde olan mezarlar mevcuttur. Mezar taşlarında, yatan kişilerin tanıtıldığı metinler, lirik şiirler, geometrik şekiller ve süslemeler yer almaktadır. Mezar taşlarındaki yazılar, dini metinler ile ölüyü ve sanatkar'ı tanıtan bilgileri içermektedir.

Depremler ve çeşitli diğer nedenlerle 12. ve 13. yüzyıllara ait mezarların çoğu yerin altında veya aşırı derecede tahrip olmuş durumdadır. Mezarlıkta 14. yüzyılın ilk çeyreği sanatın zirveye ulaştığı devirdir. 15. yüzyılın ilk yıllarında ki mezarlar emirlere ve emir soyundan gelenlere ait mezarlardır. Ahlat mezar taşları tiplerine ve vasıflarına göre, Çatma Lahidler, Şahidesiz Prizmatik Sandukalar, Şahideli mezarlar, olarak üç grupta toplanmıştır.

Mezarlıkta bulunan şahikalar bir yandan büyüklükleri bir yandan ince işçilikleriyle büyüleyici bir etki uyandırmaktadır. Mezarlıkta şahideler kadar sandukalarda sanat değeri ve çeşitlilik açısından büyük bir hazine oluştururlar. İslam aleminde en sık rastladığımız

mezar tipi olan şahidesiz sandukalarda bu kabristanlarda çok sayıda yer alır. Ayrıca bunların değişik dönem ve tipleri belirten örnekleri yan yana görülebilir.

Çatma Lahidler

Şekil 1: Çatma Lahid Mezar Örneği

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Bunlar gri tüften kesilmiş iki levhanın üst kenarlarından bir açı ile birbirine çatılmasıyla meydana gelen, baş ve ayak uçlarına üçgen kısmını kapatmak için konulan iki dikdörtgen taştan oluşan mezar tipleridir. Bu mezar örneklerine mezarlığın kuzeydoğu köşesinde rastlanır. Bu tip mezarlar, mezarlıktaki diğer tip mezarlara kıyasla sayıca daha azdır.

Şahidesiz Prizmatik Sandukalar

Şekil 2: Şahidesiz Prizmatik Sanduka Mezar Örneği

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Bu mezar taşları, İslam ülkelerinde her bölgede ve devirde sevilerek yapılmıştır. Bunların en eskileri ise Selçuklu Mezarlığı'nda görülmektedir. Kabristanın kuzeydoğusunda toplu olarak bulunan bu tip mezarların, güney-batıya doğru seyrekleştikleri fark edilebilir. Mezarlıkta şahideler kadar sandukalar da sanat değeri ve çeşitlilik açısından önem arz etmektedir. Bu mezarlar, içi boş bir sandık şeklinde gövde ile onun üzerine konulmuş olan prizmatik kapaktan meydana gelmektedir. Ancak çoğunda kapak kaybolmuş, gövde toprak altında kalmıştır. Yapılan arkeolojik kazılar ile çoğu mezar taşı topraktan çıkarılarak temizlenip yerine yerleştirilmektedir.

Şahideli Mezarlar

Şekil 3: Şahideli Mezar Örneği

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Çeşitli tipler gösteren bir sanduka ile çok defa baş, bazen de hem baş hem ayak kısmında bulunan birer yüksek şahideden meydana gelen bu mezarlara Selçuklu Mezarlığında çokca rastlanmaktadır. Şahideler genellikle taşın yalnız baş kısmında bulunur. Bunların sandukaları silindirik, sütun veya dikdörtgen prizma şeklinde görülebilir. Bunların yanı sıra tekne biçiminde ve dikdörtgen prizma biçiminde yekpare taştan oyularak yapılmış örnekler de bulunmaktadır.

Selçuklu mezarlığında yedi tanesi meydana çıkarılmış bulunan ve kazılarla sayılarının daha da artması muhtemel olan halkın “Akıt” dediği Tümülüs tarzında mezarlarda mevcuttur. Anadolu'da örneklerine sadece bu bölgede rastlanan akıtlar; kare, dikdörtgen, sekizgen ve dairevi plan üzerine düzgün kesme taşla inşa edilmiş bir veya iç içe iki üç odadan oluşmaktadır.

Şekil 4: Akıt Mezar Örneği

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

4. Selçuklu Mezarlığı'nın Kültür ve İnanç Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi

Konumu itibarıyla önemli yol güzergahları üzerinde bulunan ve Anadolu'nun kapısı diye nitelendirilen Ahlat, Selçuklu Mezarlığı gibi önemli tarihi ve kültürel bir değere sahiptir. Selçuklu mezarlığı; tarihi, mimari değeri, işlemeciliği ile kültür ve inanç turizmine kazandırılacak bir tarihi değerdir.

Mezarlıkta yatan evliyaların ve alimlerinin sayısı oldukça fazladır. Bu yönden inanç turizmi kapsamında turistik bir değer olarak tanıtılması ve potansiyel olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu eserler dönemlere göre, sosyal ve siyasi yapıyı günümüze aktarmaktadır. Bu mezar taşlarında dindar insanlar, kadılar, emirler, melik ve melikeler kayıtlıdır. Türklerin kültür tarihi ile ilgili bilgiler açısından her biri hayati birer belge olan yüzlerce anıt Doğu Anadolu bölgesinin bilinen en geniş antik hazinesini teşkil etmektedir.

Türk kilim halı ve ahşap oyma sanatının değişik bir malzemedeki yansımaları gösteren bu taşlar Ahlat'tan geçen bütün öteki uygarlıkları gölgede bırakan bir değerdir. Selçuklu mezarlığı sanatçıların ölümsüzlüğü arayışını belgeleyen şah eserlerin muazzam sergisi şeklinde tanımlanabilir. Diğer kabristanlarda çiraklık dönemini geçiren mezar taşı sanatı

burada ustalığın doruk noktalarına ulaşmıştır. Taşların özellikle ön yüzlerinde sanatçı sabrı ve titizliği büyüleyici niteliktedir. Her biri farklı boyutlarda ve farklı desenlerle işlenmiş olan taşlar zamana karşı inanılmaz bir direnç göstererek günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Selçuklu Mezarlığı, gerek İslam öncesi gerekse İslam sonrası kültürel ve mimari kazanımların sergi alanına dönüştüğü, İslam aleminin en büyük meydan mezarlığıdır. Türklerin, Kürtlerin, Çerkezlerin, Arapların, Farsların ve Zazaların ortak mirasının sergilendiği tarihi bir mezarlıktır.

Bütün İslam dünyasının ortak mirası olan mezarlık, 12. yüzyıldan günümüze bilgi aktaran bir kütüphanedir. Birçok bilgiye ve kültürel değere sahip olan taşlara gereken ilgi gösterilmemiştir. Mezarlıkta bulunan 8 bin civarındaki abideden ancak çok azı arkeologlar tarafından incelenebilmiştir. Bu taşların okutulması için arkeolojik çalışmalar devam etmektedir. Arkeolojik çalışmaların tek yönden devam etmesi yeterli olmamakta ve bu çalışmaların birkaç koldan yapılması gerekmektedir. Bu kazılar ancak tamamlandığında restorasyon çalışmaları yapılarak mezarlığın turizme kazandırılması mümkün olacaktır. İslam dünyasının ortak kültür ve mirasını taşıyan bu taşlara gereken önem verilmemiştir ve çalışmalarda geç kalınmıştır. Turizme tamamen açılabilmesi için mezarlıktaki çalışmaların hızla tamamlanması gerekmektedir.

UNESCO kültür mirası geçici aday listesinde olduğu belirtilen bu eserin, sadece Türk ve İslam medeniyetlerine hitap etmediği tüm dünyanın ortak mirası olduğu dikkate alınmalıdır. Turizm kapsamında değerlendirilebilecek bu mirasın tüm dünyaya hitap edebilecek bir potansiyele sahip olduğu ortadadır.

Dönemin cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün mezarlığı ziyareti sırasında söylediği "Eğer bu taşlardan biri Avrupa ülkelerinden birinde olsa idi, bu taşı fanus içine koyup, bütün dünyaya pazarlardı. Bizde sayısı 8 bin civarında olunca herhalde kıymeti anlaşılamıyor." sözü mezarlığın yeterince değerlendirilemediğinin bir göstergesidir. Selçuklu Mezarlığı ancak cumhurbaşkanının bu ziyaretinden sonra cumhurbaşkanlığı bünyesine alınmış ve açık hava müzesine çevrilme faaliyetlerine başlanmıştır.

Mezarlık İslam öncesi ve sonrası bir kültür mirasına sahip olduğundan ve bu alanda sahabe mezarlarının bulunmasından dolayı inanç turizmi kapsamında büyük değere sahip bir alandır. Ancak mezarlığın turizme kazandırılabilmesi için öncelikle çalışmaların

hızlandırılarak bitirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu mezarlıkta henüz keşfedilmemiş bir çok potansiyel değer olduğu tahmin edilmektedir. Mevcut ziyaretçilerin bu alanları ziyaret edebilmesi için yeterli alt yapı olmadığından turistik faaliyetler tam anlamıyla gerçekleştirilemeyecektir. Bu alt yapının tamamlanması da bu alanda yapılan çalışmaların tamamlanmasına bağlıdır.

İlçede şu andaki ziyaretçilere hitap edebilecek kapasitede konaklama tesisi mevcuttur. Ancak bu alanın turizme tamamen açılmasından sonra konaklama sorunu yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda resmi kurumlarca turizm tesisleri yapılmalı veya yapımı devlet tarafından teşvik edilmelidir.

Selçuklu Mezarlığı'nın turizme kazandırılması konusunda tanıtımın önemi yadsınamaz derecede büyüktür. Alanın turizme kazandırılmasında devlet eli ile gerçekleştirilecek büyük kapsamlı bir tanıtıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında akademik olarak sempozyum ve panellerinde tanıtımda destekleyici nitelikte olacağı ortadadır.

Halkın turizme ve Selçuklu Mezarlığı'na karşı tutumuna ilişkin elde edilen bilgiler ışığında, halkın buranın bin yıllık bekkilğini yaptığını ancak henüz getirisini elde edemediğini söylemek mümkündür. Tarihte, Ahlat civarında yaklaşık 300 bin kişilik bir nüfus olduğu göz önüne alındığında, bu günkü nüfusun yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Bu yüzden istihdamın yaratılması ve halkı bilinçlendirerek bu alanı sahiplenmesi sağlanmalıdır. Bu alanın getirisinin sadece ilçeye değil bölgeye olacağı dikkate alınmalı, bölgenin gelişmesine fayda sağlamak için alanın değerlendirilmesi ve halkla iş birliği yapılması gerekmektedir.

Selçuklu mezarlığında simgeleşen taş oymacılığı sanatı, geçmişe kıyasla yok denecek kadar azalmıştır. Mezar taşı işlemeciliği sanatının tekrar canlandırılması gerekmektedir. Ayrıca burada işlenecek taşlar turizm ürünü olarak da kullanılabilir niteliktedir.

Bu alanda yer alan taşlar hakkında bilgi eksikliğinin çok fazla olduğunu ifade etmek mümkündür. Yerel halkın ve ziyaretçilerin çoğunun, mezar taşının yüksekliği ve mezar taşı üzerindeki işleme ve yazıların ne anlama geldiği, ne amaçla yapıldığı hakkında bilgisi yoktur. Yapılan arkeolojik çalışmaların sonucu yerel halkla paylaşılmadığından dolayı yerel halk bu mezarlık hakkında çok kısıtlı bilgiye sahiptir. Mezarlıkta yer alan farklı mezar türlerinin kimlere ve hangi dönemlere ait olduğu bir çok kişi tarafından

bilinememektedir. Bu yüzden gelen kişilere, mezarlık yanlış anlatılmakta ve yanlış bilgiler verilmektedir.

Bu alanı ziyaret edenlerin hemen hemen hepsinin burayı beğendikleri fark edilmiştir. Burada kültür ve inanç turizminin yapılabirliğine ziyaretçilerin ve yerel halkın büyük çoğunluğu olumlu bir tavırla yaklaştığı görülmektedir. Mezarlığı ziyaret edenlerin büyük çoğunluğunun, bu mezarlıkta bulunan mezar taşlarının koruma altına alınması gerektiğini vurguladığı, konaklama ve ulaşım eksikliklerinden şikayetçi oldukları görülmüştür. Ziyaretçilerin çoğunun mezarlığı günü birlik ziyaret ederek döndüğü de gözlemlenmiştir.

Mezarlıktaki eserler ve mezarlık alanı günü birlik bir gezi için uygun olmamasına karşın bu alana yapılan ziyaretlerin genellikle günübirlik olduğu görülmüştür. Konaklama ve eğlence amaçlı çevre il ve ilçeleri kullanan turistler kültür ve inanç turizmi kapsamında bu mezarlığa ancak günübirlik ziyarete gelebilmektedir.

Selçuklu mezarlığında define avcıları tarafından bir çok kazı gerçekleştirilerek mezar taşları tahrip edilmiştir. Mezarlığın müslüman mezarlığı olduğunun belirtilmesi ve bu alanda define olmadığının vurgulanmasına rağmen kazılar yapılmıştır. Define avcılarının düşüncesine göre, burada yaşayan müslüman olmayan kişiler değerli eşyalarını buradan ayrılırken bu mezarlığa saklamışlardır. Bölgede yaşayanların mezarlarına olan saygısından dolayı, mezarlığa dokunmayacağını ve değerli eşyaların güvende olacağı düşüncesi definecileri kazıya sevk etmektedir. Ancak mezarlık alanında yapılan arkeolojik kazıların hiçbirinde henüz altın ve benzeri değerli eşyalara rastlanamamıştır.

Araştırma kapsamında mezarlığın giriş kısmının yakınında yer alan Ahlat Müze Müdürlüğü ve Bitlis İl Kültür Turizm Müdürlüğü yetkilileri ile iletişime geçilmiştir. Selçuklu mezarlığını ziyaret eden kişilerin sayısı, yerli ve yabancı oluşu, yaşı vb. istatistikler istenmiştir. Ancak bu verilerin tutulmadığı ve dolayısıyla kurumda mevcut olmadığı cevabı alınmıştır. Bu mezarlığa gereken önemin verilmediğinin en net göstergelerinden biridir.

5. SWOT/GZFT Analizi

SWOT/GZFT analiz yöntemi ile Selçuklu Mezarlığının güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri şu şekilde belirtilebilir:

Güçlü Yönler

- İslam dünyasının en büyük tarihi-anıt mezarlığı olması,
- Genelinde zengin tarih, kültür ve sanat varlıklarının yer alması,
- İnanç turizmi unsurlarının varlığı,
- Birçok eserlerin dünya üzerinde bir tek bu alanda yer alması,
- Anadolu Selçuklu Devletine ait çok sayıda eserin bulunması,
- Coğrafi olarak turizme sunulabilecek elverişli bir arazide yer alması,
- Farklı mezar türlerinin aynı alan üzerinde yer alması,
- Değişik dönem ve tiplere ait mezar taşlarının yan yana bulunması,
- İslam öncesi ve İslam sonrası mezar örneklerinin aynı alanda yer alması.

Zayıf Yönler

- Yerel halkı bu alanda yer alan eserler hakkında bilgisiz olması,
- Mezarlıkta yer alan tarihi değerlerin yeterince korunamaması ve turistlerin istifadesine sunulamaması,
- Bu eserleri hakkında ziyaretçileri bilgilendirebilecek kişi ve kurumun azlığı,
- Tanıtım eksikliği ve tur acentelerinin bu eserlere olan ilgisinin azlığı,
- Ziyaretçilerin konaklama ve ulaşım imkânlarının sınırlı olması,
- Bireysel olarak bu alanı ziyaret eden kişilerin taşlar ve mezarlık hakkında bilgilere erişememesi.

Fırsatlar

- Eserlerin coğrafi konumu nedeniyle kara yolu, demir yolu ve hava yolu ulaşım imkânlarının elverişli olması,
- Mezarlık alanına yakın farklı tarihi ve kültürel değerlerin varlığı,
- Çevresine kıyasla Ahlat ilçesinin ikliminin ılıman olması,
- Mezarlığın bulunduğu alanın Türkiye'nin doğu komşularına hitap edecek turistik değerlere sahip olması ve yakınlığı,
- Mezarlığın gelir düzeyi yüksek olan 3. yaş turizmine yönelik turizm çekiciliğine sahip olması
- Mezarlığın Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölüne yakın bir konumda yer alması.

Tehditler

- Kültür ve turizm konusunda kurumlar arası koordinasyon eksikliği,
- Mezarlık alanında define avcıları tarafından kazıların gerçekleştirilmesi,
- Koruma eksikliği nedeniyle eserlerin yavaş yavaş tahrip olması,
- Festivaller gibi kültürel faaliyetlerin azlığı ve Selçuklu mezarlığının bu etkinliklerde ön plana yeterince çıkarılmaması,
- Yerel halkın turizmin sosyal ve ekonomik önemini tamamen kavramamış olması,
- İlçede turizm merkezi ve alanının henüz bulunmaması,
- Mezarlığı tanıttacak kimselerin bulunmamasından dolayı, çocuklar tarafından yanlış bilgiler verilerek gelen turistlerden para talep edilmesi,
- Terör eylemleri ile demokrasi, insan hakları gibi konulara ilişkin olarak yer alan olumsuz haberler ve bunların neden olduğu imaj sorunları,

Sonuç ve Öneriler

Selçuklu Mezarlığı, inanç ve kültür turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Çünkü mezarlığın içindeki mezar taşlarının özelliği ve çeşitliliği bu potansiyeli arttırmaktadır. Bu alan genişliği ve sahip olduğu değerlerle açık hava müzesi görünümündedir. Ancak bu potansiyel bugün yeterince değerlendirilememektedir. Bunun sebebi tanıtım ve turizm altyapısının istenilen düzeyde olmamasıdır.

Selçuklu mezarlığının zengin turizm arzına rağmen, turizmin gelişmemiş olmasında daha çok tanıtım eksikliği dikkati çekmektedir. Bunun için yerel yönetimler ve turizm yatırımcıları, yurt içi ve yurt dışında tanıtım için çaba sarf etmelidir. İlçede düzenlenecek sempozyum, kongre ve konferans gibi kültür faaliyetlerin artırılması turistik çekiciliklerin tanıtılmasına ve imaj oluşumuna katkı sağlayacaktır. Tanıtımda görsel malzemelerin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Yazılı ve görsel basında eserlerin yer alması, kitap, broşür vb. katalogların kullanılması tanıtımı olumlu etkileyecektir. İnanç ve kültür turizminde daha ileri noktalara gelinmesi için, uluslararası gündeme gelebilme niteliği taşıyan aktivite ve çalışmalarında yapılması önem arz etmektedir. Bunun için öncelikle yapılması gerekenleri kapsayan öneriler aşağıdaki gibi belirtilebilir.

Turizme yönelik iyi hizmet veren otellerin, turistik restoran ve eğlence merkezlerinin sayısı artırılmalıdır. Böylece gündüz gezen turistin gece eğlenebileceği ve içinde çeşitli aktiviteler olan eğlence alanları çoğaltılmalıdır. Tur güzergâhı üzerinde yer alacak alanlardaki kazı çalışmaları ve çevre düzenlemeleri bitirilerek, ulaşım ve tesis gibi alt yapılarının tamamlanması gerekir. Mezarlığı tanıtılabilecek yeterli rehber bulunmalıdır. Mezarlık çevresinde turistik kamping alanları oluşturulmalıdır. Bu alanlar temiz ve bakımlı olmalıdır. Yerel halka mezarlık ile ilgili bilgiler verilerek halkın sahip olduğu değerlerin bilincine ulaşması sağlanmalıdır. Ayrıca turizmin ekonomik ve sosyal yönden sağlayacağı faydaların yerel halka aşılması gerekmektedir. Bu sayede mezarlık kültür ve inanç kapsamında doğru tanıtılabilir ve başta yerel halk olmak üzere doğru anlaşılabilir.

Selçuklu mezarlığında bulunan mezar taşlarının ustalık geleneği günümüzde hala devam etmektedir. Taş oymacılığı yapan ustalar az da olsa hala Ahlat'ta faaliyet göstermektedir. Bu sanatın ustalar tarafından yapılmasına olanak sağlayacak ortamlar kurularak bu mezarlık taşlarının yapılışı sergilenmelidir. Mezarlık yakınlarında yer alabilecek bu

alandaki taşların nasıl işlendiği hakkında bilgiler verilmeli ve ziyaretçilere uygulanmalı olarak gösterilmelidir. Günümüzde yapılan mezarların çoğunda mermer vb. diğer taşlar kullanılmaktadır. Ahlat'a özgü bu taşlar ve oymacılık sanatı bu işlemin en iyi eserlerinin verildiği yörede dahi gerektiği önemi alamamaktadır. Taş işlemeciliği sanatının teşvik edilerek mezar taşı ustalarının desteklenmesi ve bu sanatın yok olmaması için çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Ahlatta Van Gölü üzerinden çevre il ve ilçelere ulaşım imkanı sağlanmalıdır. Böylece Selçuklu mezarlığını tercih eden turistler, Van Gölü kıyısındaki diğer yerleşim birimlerinden Ahlat'a su yolu ile daha zevkli ve alternatif bir ulaşım imkanı bulabilirler.

Sonuç olarak; Selçuklu Mezarlığı doğallığı bozulmadan değerlendirildiği takdirde kültür ve inanç turizmi kapsamında Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden biri olacaktır. Mezarlık kültür ve inanç turizmi kapsamında değerlendirilebilecek birçok eser vardır. Mezarlıktaki en önemli sorun insanların bu kültürel hazineye olan duyarsızlığı sorunudur. Bu sorunlar çözüldüğü takdirde, bu alan önemli inanç ve kültür turizmi merkezlerinden biri olacaktır.

Kaynaklar

Amirou, R., (2000). *Imaginaire du Tourisme Culturel*, (Çeviren: Zafer Öter) Amirou R. ve Bachimon P. (eds.) *Le Tourisme Local: Une Culture de l'Exotisme*, Paris-France: L'Harmattan.

Çelik, A., (2008). *Kültür Turizmi Çerçevesinde İnanç Turizmi Diyarbakır İli Örneği*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.

Elmastaş, N., (2001), "Ahlat Yöresi'nin Turizm Potansiyeli", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 3(1), 153 -182.

Emekli, G., (2006). "Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59.

Karamağaralı, B., (1992). *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

McKercher, B. ve Cros H., (2002). *Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*, New York: The Hawort Press.

Meydan Uygur, S. ve Baykan, E., (2007). "Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.

Özgüç, N., (2003). *Turizm Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Sargın S. (2006), "Yalvaç'ta İnanç Turizmi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 1-18.

Şahiner, T., (2012). *İnanç Turizmi Potansiyeli Ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şeyban, L., (2010). "Yalova'nın Altınova İlçesindeki Osmanlı Mezartaşları ve Kitâbeleri", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(2), 172-226.

Tapur T., (2009). "Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 473-492.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2015). "İl ve İlçelere Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı", http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2305, 16.04.2016.

Wang, S., Fu, Y. Y., Cecil, A., Avgoust, S. H., (2006), "Residents' Perceptions of Cultural Tourism And Quality of Life- A Longitudinal Approach", *Tourism Today*, 47-61.

Zeybek, R., (2001). *Denizli Kabristanlığında XVIII. ve XIX. Yüzyıldan Kalma Mezar Taşlarının Tahlihi*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.